

УДК 378.147

Цитування:

Тущенко М. М. Розвиток виконавської майстерності студентів-гітаристів у процесі навчання в закладах вищої освіти. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 339–343.

*Тущенко Михайло Михайлович,
старший викладач факультету музичного
мистецтва і хореографії
Київського університету імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0002-4315-3651>
tuschenko_m@ukr.net*

Tushchenko M. (2024). Development of executive skill guitar students in the processor education in Higher Educational Institutions. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 339–343 [in Ukrainian].

РОЗВИТОК ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГІТАРИСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Метою статті є осмислення процесу і дослідження основних етапів розвитку виконавської майстерності студентів-гітаристів та висвітлення її значимості у сучасному вітчизняному виконавстві як якісно нового кроку у формуванні загальної естетичної культури сучасного виконавця та становленні професіоналізації гітарного мистецтва з точки зору нових технічних та художніх можливостей інструменту. **Методи дослідження** ґрунтуються на систематизації та практичній апробації окремих методичних питань, які направлені на розв'язання основних проблем технічного розвитку студентів під час індивідуальних занять з основного інструменту та групових занять в оркестровому класі на факультеті мистецтв; поєднанні роботи над художнім образом та технічною складовою під час виконання. **Наукова новизна:** в роботі проаналізовані основні тенденції виконавської культури гітаристів у сольній та ансамблевій формах виконавства. Дана праця є висвітленням результатів власного досвіду в процесі формування та розвитку виконавської техніки студентів ВНЗ, а також загального професійного рівня майстерності гри на шестиструнній класичній гітарі в умовах освітньої програми України. **Висновки.** Творчість сучасних композиторів-гітаристів направлена на розкриття всіх виконавських можливостей інструменту, поєднуючи арсенал виконавських прийомів гри на класичній гітарі зі специфічними виконавськими засобами. При підготовці сучасних професійних виконавців на класичній гітарі треба зосередитись з особливою увагою на опануванні всіх існуючих прийомів гри, які властиві класичній, джазовій, фламенко та рок-школам.

Ключові слова: гітарне мистецтво, академічне виконавство, виконавська майстерність, технічний розвиток гітаристів, технічні прийоми гри на гітарі.

Tushchenko Mykhaylo, Senior Lecturer, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Development of executive skill guitar students in the processor education in Higher Educational Institutions

The purpose of the article is to understand the process and research of the main stages of the development of the performance skills of students-guitarists and highlight its significance in modern domestic performance as a qualitatively new step in the formation of the general aesthetic culture of a modern performer and the professionalisation of guitar art from the point of view of new technical and artistic possibilities of the instrument. **The research methods** are based on the systematisation and practical approbation of individual methodological issues, which are aimed at solving the main problems of the technical development of students during individual classes on the main instrument and group classes in the orchestra class at the Faculty of Arts; combining work on the artistic image and the technical component during execution. **Scientific novelty.** The article analyses the main trends in the performance culture of guitarists in solo and ensemble forms of performance. This work is a reflection of the results of my own experience in the process of forming and developing the performance technique of university students, as well as the general professional level of mastery of playing the six-string classical guitar in the conditions of the educational programme of Ukraine. **Conclusions.** The creativity of modern composers-guitarists is aimed at revealing all the performance possibilities of the instrument, combining the arsenal of performance techniques of playing the classical guitar with specific performance means. Therefore, during the training of modern professional performers on the

classical guitar, special attention should be paid to mastering all the existing methods of playing, which are characteristic of the classical, jazz, flamenco, and rock schools.

Keywords: guitar art, academic performance, performing skills, technical development of guitarists, technical techniques of playing the guitar.

Актуальність дослідження. Технічний потенціал сучасного гітариста-виконавця характеризується володінням широкого спектру навичок та вмінь (свобода виконавського апарату, чіткість дрібної техніки, точність штрихів, гнучкість нюансування, раціональне використання м'язової енергії тощо). Втіленню та удосконаленню більшості складових виконавської техніки гітариста сприяє підбір раціональних вправ, спрямованих на полегшення процесу оволодіння технічними складнощами твору, опанування фактурними особливостями музичного матеріалу, досягнення музично-виконавської виразності.

У музичному мистецтві талант не може бути розкритим без опанування спочатку базового арсенала віртуозно-технічних засобів, який потім постійно треба допрацьовувати та збільшувати. Відсутність технічних даних може стати основною проблемою для музиканта-виконавця, тому вибрана тема є дуже актуальною як для виконавців-початківців, так й для викладачів, які працюють зі студентами.

Аналіз досліджень. Хоча мистецтво гри на струнно-щипкових інструментах розвивається здавна, в сучасній літературі, присвяченій мистецтву гри на гітарі, питання оновлення технічних засобів в контексті класичної гітари не тільки не втратило актуальності, а навіть збільшило вагу. Це можна пояснити появою нових звукових образів та способів виконання на інструменті. Дослідження питань розвитку виконавської майстерності у вітчизняній науці було започатковано ще фундаторами вітчизняної класичної гітари: М. Гелісом, К. Смагою, В. Маніловим, методичні поради яких стали слухними для розвитку виконавської майстерності наступних поколінь відомих гітаристів. Професор М. Давидов, який теж був учнем М. Геліса, зазначав, що «саме М. Геліс вважається автором принципово нової методики і методології професійного навчання гри на народних інструментах, що створило науково-теоретичне підґрунтя для сучасного народно-інструментального мистецтва» [1, 86]. В останні роки праці українських музикознавців, присвячені дослідженням окремих проблем технічного розвитку студентів, не такі численні. Практичний розгляд зазначених питань іноді базується на виконавському досвіді авторів, які водночас є виконавцями на гітарі. Зокрема, варто відмітити наукові статті Є. Мошака [10], Т. Іваннікова [3], О. Хорошавіної [13],

методичні праці В. Доценка [2], М. Михайленка [7; 8; 9].

Мета дослідження полягає в комплексному погляді на процес і основні етапи розвитку виконавської майстерності студентів-гітаристів у розрізі висвітлення її значимості як якісно нового кроку у формуванні загальної естетичної культури сучасного виконавця та становленні професіоналізації гітарного мистецтва з точки зору нових технічних та художніх можливостей інструменту.

Виклад основного матеріалу. Технічний розвиток гітариста – складний процес, під час якого відбувається формування рухово-координаційного комплексу, в основі якого закладено сконцентрованість рухів ігрового апарату (між правою та лівою руками). Ці рухи є взаємопов'язаними і підкорені загальній меті – подоланню технічних труднощів в процесі відтворення музики в реальному часі.

Теорія формування виконавської майстерності за минуле століття пройшла довгий шлях, зараз все більше стає зрозумілою потреба в нових підходах до методики викладання гри на шестиструнній гітарі у класі з основного інструмента, загального перегляду потребують сучасні вимоги щодо виконавського гітарного мистецтва в умовах музично-педагогічної освіти. При цьому досі актуальним є зауваження Е. Пухоля: «Якщо б мені необхідно було дати пораду початківцю, я б порадив йому в першу чергу навчитися займатись, бо саме правильні заняття є секретом розвиненої техніки» [12, 8].

За неповні 200 років (із середини ХІХ ст.) для шестиструнної гітари було створено багато збірок (як зарубіжних, так і вітчизняних авторів), направлених на вирішення завдань щодо оволодіння основними технічними прийомами гри на інструменті. При цьому значним недоліком цих посібників було недостатнє висвітлення теоретичного матеріалу і методичного підходу до поставлених питань, які потребують подальшого розв'язання, а також відсутність прикладів художніх творів інших гітарних композиторів, виконуючи які, виконавці б мали змогу закріпити технічні навички.

З погляду сучасної методики викладання такий метод навчання гри на шестиструнній гітарі не відповідає принципам підготовки професійних виконавців формування та не відповідає головному принципу музичної педагогіки – гармонійного єднання художнього та технічного розвитку музиканта. Тому працюючи над опануванням необхідних

технічних навичок, варто до анатомо-фізіологічного методу додати і психотехнічний, завдяки чому можна добитися разом зі студентом бажаної цілі – високої виконавської майстерності.

У гітарному мистецтві з другої половини ХХ – початку ХХІ ст. чітко простежуються кілька провідних тенденцій виконавської культури, які можна визначити як традиційну, синтезуючу та експериментальну. Традиційній тенденції притаманний «автентичний звуковий образ», з підкресленням струнно-щипкової природи інструменту, характерним є домінуюче «утримання» єдиної класико-романтичної традиції, способів гри, характерних для класичного етапу розвитку виконання на інструменті.

Синтезуюча тенденція об'єднує традиції з досягненнями сучасної музики, як світової, так і української. Характерним є і синтез української музики з музикою навколишнього оточення, що веде до музичної взаємодії культур, поєднання національної стилістики із західно-європейською.

Експериментальна тенденція у гітарному виконавстві визначається новаторськими рисами, що знайшли своє відображення з 80-х років ХХ ст., і зосереджена на пошуках і розширенні нових засобів гри, розширенні інструментальних сольних та ансамблевих прийомів тощо.

Згадуючи про ускладнення музичної мови творів для класичної гітари, ми неминуче повертаємось до питання технічного рівня виконавців на цьому інструменті, бо творчість сучасних композиторів потребує від виконавця блискучого володіння виконавськими прийомами на інструменті.

Основне призначення технічного репертуару – допомогти виконавцям в розумінні та оволодінні нового художнього репертуару, адже робота над технікою нерозривно пов'язана з роботою над звуком. Тому технічні вправи є важливою частиною навчального процесу і дуже важливо не зменшувати їх значення в професійній підготовці.

Традиційна класифікація виконавської техніки спирається на різновиди прийомів музичної фактури, тож розподіл виконавської техніки на дрібну (пальцеву) та крупну зберігає своє значення і у наш час. Але подібна класифікація не охоплює усього різноманіття фактурних прийомів і на практиці, найчастіше, художні завдання твору обумовлюють проникнення прийомів крупної техніки у мілку, і навпаки.

Для гітаристів існують три види техніки:

- 1) пасажна (гамоподібна або мелодична);
- 2) акордова або арпеджіо;

3) змішана (акорди та арпеджіо або мелодія та акорди).

До основних технічних якостей, які вимагають постійного розвитку у виконавців на гітарі, належать: швидкість, спритність, сила, витривалість, легкість, рівність виконання. Для виконавця-гітариста необхідно розвивати гнучкість пальців, силу туше, працювати над розслабленим станом корпусу, плечей, рук для забезпечення вільного руху під час гри, відстежувати, щоб великий палець лівої руки не брав участі у грі. Рішенню цих завдань і підпорядкований різноманітний технічний матеріал: *вправи; етюди; твори віртуозного характеру.*

За метою застосування вправи поділяються на: вправи для подолання технічної недосконалості; вправи для відпрацювання технічних прийомів; вправи для розігрівання (розігрівання ігрового апарату). Так, К. Чеченя пропонує початківцям «багато варіантів вправ, які допоможуть координувати рухи пальців правої руки, спочатку на одній струні, потім на двох сусідніх струнах, потім – на трьох струнах різними ритмічними варіантами, поступово підключаючи всі струни» [11, 19].

Універсальним різновидом вправ є гами та арпеджіо, які вважаються найкращим засобом, що формує основу для розвитку усіх видів техніки.

Етюди поділяються на тренувальні та художні. Обидва види етюдів, на відміну від п'єс, потребують від виконавця більше уваги для подолання рухових складнощів. Якщо вправи та етюди використовуються в класі фаху для формування основ виконавської техніки, то п'єсо-технічний матеріал (твори віртуозного характеру) розвиває та закріплює певний рівень виконавської майстерності і має набагато більше користі, ніж прості технічні вправи.

За тисячоліття виконавського мистецтва були винайдені принципи раціональної виконавської техніки на різних інструментах, в тому числі, і на гітарі: по-перше, виконавець не повинен використовувати більше, ніж потрібно, зусиль; по-друге, робота виконавця повинна бути побудована на чергуванні напруження та відпочинку; по-третє, музиканту потрібно виховувати свободу рухів та вільний ігровий апарат.

Одною з головних умов майстерного виконання на музичному інструменті є застосування раціональної аплікатури, тому аплікатурна дисципліна – один з найважливіших принципів, якому потрібно навчити ще на початковому етапі навчання гри на інструменті.

Під раціональною аплікатурою розуміють найбільш доцільний порядок розташування пальців, який дозволяє за допомогою мінімальних зусиль виконувати музичний твір,

вирішувати різні технічні та художні завдання, та є найкоротшим шляхом для досягнення поставленої мети – високохудожнього яскравого виконання музичного твору. Розділяють аплікатуру кантилені та аплікатуру в технічних епізодах. В кантилені на першому плані завжди знаходиться виразність звучання. Тож, аплікатура кантилені повинна підпорядковуватись фразуванню, характеру та темпу музичного твору. В технічних епізодах на першому плані - зручність виконання, тож аплікатура у технічних епізодах підпорядковується динаміці звучання та ритму.

Спосіб звукоутворення - це складний процес, для якого важливим є точно скоординована робота пальців правої руки відносно до струн інструменту. Іншими словами, безпосередній контакт між пальцями правої руки та струнами інструменту, – це той чинник, від якого процес звукоутворення залежить якнайбільше. Крім якості утворення звуку, пальці правої руки визначають і сам спосіб звуковидобування, яких на шестиструнній гітарі доволі багато. Серед основних прийомів можна виділити *apoyando* (опорний нігтьовий спосіб) та *tirando* (безспорний нігтьовий спосіб).

Спосіб звукоутворення взаємопов'язаний з рядом факторів, які також слід зазначити, а саме: контакт між ігровим апаратом та струнами, приготівлені та робочі рухи ігрового апарату, кореляція кистьової частини правої руки та корпусу гітари. При цьому перший та другий чинники стають базисом для ергономічних засад виконавця, раціонального використання енергії м'язів обох рук, а останній є запорукою тембрального забарвлення звучання та формування динамічних відтінків.

При формуванні виконавської техніки гітариста перш за все потрібно спиратись на одинарний (комплекс рухів пальців правої руки щодо відкритої струни, з якої треба видобувати звук) та комплексний (взаємозалежність натискання пальців лівої руки на площину грифу гітари біля металевого ладу та сили тиску на струну пальців правої руки) контакти з інструментом у процесі звукоутворення. У першому випадку точність висоти звуку буде визначатись відкритою струною, а рухові дії пальців правої руки будуть визначати амплітуду коливання струни. Робота пальців окремо лівої руки, коли підзвук утворюється за допомогою удару та стискування пальцем лівої руки окремої струни на площині грифу біля металевого ладу, також відноситься до одинарного контакту. Такий прийом звукоутворення визначає висоту потрібного звуку.

Комплексний контакт у процесі звукоутворення розглядається як

взаємозалежність рухів натискання пальцями лівої руки на площину грифу гітари біля металевого ладу - процесу, який безпосередньо впливає на утворення висоти звуку, та сили тиску на струну пальців правої руки, що визначає амплітуду коливання струни.

Фахівці знають, що від положення правої руки залежить не тільки якість звуків, але й рухливість пальців. Саме дії правої руки визначають ритм, експресію, нюанси та всю гаму звуків, необхідних для художнього виконання.

На формування якісного звуку впливає кутове положення по відношенню до струн пальців та кисті правої руки. Виконавцю слід звертати увагу, щоб кут положення кисті витримувався приблизно у 120-130 градусів та становив пряму лінію з передпліччям – саме таке положення робить атаку звука більш м'якою, а звучання – поглибленим. У випадку зменшення кута (найчастішою помилкою є тримання кисті до струн під кутом 90 градусів) звучання буде більш гучне в динамічному плані та різке з точки зору тембрового забарвлення.

Професійне оволодіння різними видами техніки під час виконання на шестиструнній гітарі неможливе без свідомої економії витрат енергії м'язів ігрового апарату. Відсутність досвіду в послідовності використання підготовлених та робочих рухів пальців обох рук призводять до перенапруження м'язів через зайві рухові дії, що ми часто можемо спостерігати під час виконання. Під підготовленими рухами ми маємо на увазі процес механічної дії пальців перед утворенням звуку, що спрямований на здійснення робочого руху (процесу звукоутворення). Підготовлений рух має другорядне значення по відношенню до звукоутворення. Процес звукоутворення пов'язаний з робочими рухами, які є комплексом дій обох рук як одночасно, так і окремо: правої руки – коли відтворюється звук на відкритій струні, лівої руки – коли звук створюється на грифі гітари (прийом *legato*).

Ансамблева форма виконавства на гітарі – порівняно нова, але вже впродовж ХХ ст. змогла виробити свої закономірності від впливом традиційних інструментальних ансамблів і оркестрового музикування, що закріпило поширені виконавські форми – тріо, квартети, гітарні оркестри.

Для опанування ансамблевої форми виконання рекомендовано використовувати гітарні ансамблі (дуети, тріо, квартети), або ансамблі за участю гітари (гітара-флейта, гітара-скрипка, гітара-віолончель, гітара-фортепіано): колективна гра надає додаткового розуміння про виразні та технічні можливості інструменту, дозволяє працювати з різноманітним гітарним репертуаром.

Висновки. Проаналізувавши основні етапи розвитку виконавської майстерності студентів-гітаристів та осмисливши роботу над розвитком технічного боку виконання як складним процесом, у якому повинні взаємодіяти авторський задум, художня творчість та інтерпретаційні дії виконавця задля розкриття змісту музичного твору, зазначимо, що індивідуальну виконавську майстерність у сучасному вітчизняному виконавстві необхідно розглядати як якісно новий крок у формуванні загальної естетичної культури сучасного музиканта та становленні професіоналізації гітарного мистецтва з точки зору нових технічних та художніх можливостей інструменту.

Технічна оснащеність гітариста набувається шляхом систематичної роботи над різними видами інструктивного матеріалу, володіння яким сприяє виробленню основних рухових стереотипів, на основі яких легше засвоюються технічні складнощі, що зустрічаються вже у художніх творах. Тому, вивчення інструктивного матеріалу слід розглядати як важливу та невід'ємну частину учбового процесу, завдяки чому високохудожні твори будуть засвоюватися й вивчатися значно легше та швидше.

Література

1. Давидов М. А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2004. С. 265–269.
2. Доценко В. Дидактичні основи музичного розвитку студентів класу гітари у мистецьких вищих навчальних закладах. Харків, 2007. 164 с.
3. Ільїн С. Питання музичної інтонації стосовно класичної гітари. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. *Гітара як звуковий образ світу: виконавське мистецтво та наука* : зб. наук. праць. Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2008. Вип. 23. С. 203–207.
4. Лазарева Г. Д. Особливості формування виконавської техніки та якості ігрових навиків у класі гітари. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. *Гітара як звуковий образ світу: виконавське мистецтво та наука* : зб. наук. праць / ред. та упор. В. І. Доценко, вип. 23. Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2008. С. 221–226 с.
5. Михайленко М. П. Методика викладання гри на шестиструнній гітарі: монографія. Київ, 2003. 248 с.
6. Михайленко М. П. Методологія виконавської майстерності гітариста. Київ; Рівне : Книга, 2009. 241 с.

7. Михайленко М. П. Теоретичні основи формування виконавської майстерності гітариста: дис. ...канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2011. 245 с.

8. Хорошавина О. Актуальні питання сучасного академічного гітарного виконавства. *Науковий вісник НМАН ім. П. І. Чайковського*. 2009. Вип. 82. С. 61–68.

9. Чеченя К. А. Практичний курс освоєння сучасної технології гри на гітарі (Гітарні перспективи). Оригінальні твори для гітари соло та ансамблів малих форм: навч. посіб. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 62 с.

10. Pujol. Metodo Razonale per Guitarra. Basato sui principi della Scuola di Tarrega. Vol. I. Granada, 1933. 167 p.

References

1. Davydov, M. (2005). Theoretical Bases of Formation of Performing Skills of the Accordion Player. Kyiv, 265–269 [in Ukrainian].
2. Dotsenko, V. (2007). Didactic Foundations of Musical Development of Guitar Class Students in Art Higher Education Institutions. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Iliin, S. (2008). The Question of Musical Intonation in Relation to the Classical Guitar. Problems of the Interaction of Art, Pedagogy and the Theory and Practice of Education. The Guitar as a Sound Image of the World: Performance Art and Science, 23, 203–207 [in Ukrainian].
4. Lazareva, H. (2008). Peculiarities of the Formation of Performance Technique and the Quality of Playing Skills in the Guitar Class. Problems of the Interaction of Art, Pedagogy and the Theory and Practice of Education. The guitar as a sound image of the world: performance art and science, 23, 221–226 [in Ukrainian].
5. Mykhailenko, M. (2003). Methodology of Teaching Playing the Six-String Guitar. Kyiv [in Ukrainian].
6. Mykhailenko, M. (2009). Methodology of a Guitarist's Performance Skills. Kyiv–Rivne [in Ukrainian].
7. Mykhailenko, M. (2011). Theoretical Foundations of the Formation of a Guitarist's Performance Skills. Kyiv [in Ukrainian].
8. Horoshavina, O. (2009). Current Issues of Modern Academic Guitar Performance. Scientific Bulletin of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, 82, 61–68 [in Ukrainian].
9. Chechenia, K. (2014). Practical Course of Mastering the Modern Technology of Playing the Guitar (Guitar Perspectives). Original Works for Solo Guitar and Ensembles of Small Forms. Kyiv [in Ukrainian].
10. Pujol. (1933). Rational Method for Guitarra. Based on the principles of the Tarrega School, I. Granada [in Spanish].

*Стаття надійшла до редакції 05.02.2024
Отримано після доопрацювання 08.02.2024
Прийнято до друку 16.02.2024*